

Hoće li Dubrovnik ostati živi grad (spomenik)?

Čuvanje, zadržavanje nematerijalnog u materijalnome zalog je života grada

Struka povjesničara umjetnosti, s naglaskom na profesiji konzervatora našla se u posljednja dva desetljeća pred golemim izazovima: razdoblje je to prijelaza iz starog u novi društveno-gospodarsko-politički sustav, vrijeme promjena stavova i senzibiliteta kada su u pitanju povijesne vrijednosti i kulturna baština, najposlije struka u škarama između tranzicije, globalizacije, vlastitog digniteta – ali i nezaobilaznog »razmicanja« pogleda prema interdisciplinarnim i multiživotnim motrištima. To je, dakako, uvijek bio i jest onaj teži pristup, zahtjevniji jer iziskuje mnoga znanja i iskustva, ali ujedno i mogući iskorak iz »fahidiotizma« struke.

To naime hoće reći da se u praksi izbjegne biti samo mjer-nički precizan provoditelj projekata obnove građevine, njezine konstrukcije, veziva i ispravnih receptura, a sve po slovu zakona – lišen potrage za onim nematerijalnim u materijalnome. Čuvanje, odnosno zadržavanje nematerijalnog u materijalnome zalog je života grada.¹

Primjerice, treba paziti da se oko ne navikne na svakodnevni prizor »spašavanja« baštine injektiranjem blokova s nizovima dubrovačkih kuća i palača, da bi ove odoljele potresu, a u isto vrijeme ne uočiti unificiranu, neprirodno napetu kamenu teksturu zida, koje je posve izgubilo onu finu nervaturu zida kao živog organizma.

Kada je o Dubrovniku i njegovoj povijesnoj jezgri riječ, onda je već rečena situacija dodatno opterećena i problemima još uvijek tekuće obnove od potresa 1979. g., posebno stradanja baštine razaranjima u Domovinskom ratu, pa posljedicama potresa 1996., s osobitim naglaskom na promjeni vlasništva.

Petnaestak godina nakon završetka srpsko-crnogorske agresije na Dubrovnik i Hrvatsku, još uvijek traje postupna obnova njegove spomeničke jezgre, od hitnog programa popravka krovova poradi zadržavanja i povratka u Grad domicilnog mu stanovništva, do složenijih (i skupljih) konzervatorskih zahvata na pojedinačnim spomenicima graditeljskog nasljeđa, odnosno ukupne njegove nepokretne i pokretne baštine. Kroz proteklo desetljeće ispisani su mnogi pregledni članci i znanstveni radovi, vođene rasprave, polemike i prijepori o tome kako baštinu obnavljati,² prečesto zaboravljaju-

jući vlastiti odnos spram baštine, koju cijeli svijet ne samo čuva već od nje ima i znatne materijalne koristi, dok se u nas još nije shvatilo da je zaštita spomeničke baštine jedna od najvažnijih i najskupljih djelatnosti i ulaganja u kulturu, dok joj istovremeno prijete sve veća opasnost rasprodaje i komercijalizacije.³

Tako se u Dubrovniku, unutar okvira zahuktale ratne obnove, štokad uspješne, češće manjkave i konzervatorski problematične – ukorak odvijala naoko neprimjetna, ali u praksi naglašena promjena vlasničko-socijalne »karte« i slike Dubrovnika. Prema gruboj procjeni i iskustvima zakonski mjerodavne konzervatorske službe, od ukupnih zahtjeva za obnoviteljskim intervencijama u povijesnoj jezgri najveći je broj onih inozemnih vlasnika i investitora (oko 95%), s gotovo redovito radikalnim zahvatima u kulturno dobro, dok se tek neznatni broj intervencija domaćeg stanovništva (5%) uglavnom svodi na nužno održavanje stambenih prostora, ukoliko je i to moguće s obzirom na platežnu moć vlasnika.

Neravnopravnost ekonomske moći domaćeg stanovništva u odnosu na inozemne građane, nehaj države u pravima prvokupa kulturnih dobara, propisi koji (ne) funkcioniraju, a u praksi se prodaja nekretnina svodi na kupoprodaju i preprodaju pojednostavljenu putem trgovačkih društava čija se vlasnička struktura vremenom samo mijenja, nemoć ili nemogućnost Hrvatske da za stanovito vrijeme, kao zemlja u tranziciji, »zamrzne« tržište nekretnina,⁴ uz ostale slojevite prepreke, odražava se po cijeloj Hrvatskoj, posebice u svjetski poznatoj »destinaciji« Dubrovniku, reklamiranom kao »hrvatski brand«, s enormnom cijenom do šest tisuća eura po metru četvornom.

Dubrovnik, okićen medaljama za održavanje i očuvanje svog integriteta, posebice atributom grada koji živi i u kojem se živi, ima sve više sklopova s hotelskom namjenom, posebice »stanovnika« s povremenim boravljenjem. Sve je manje njegovih stanovnika, sve se manje čuje dijalektalni govor, sve je ugroženija materijalna i nematerijalna baština, identifikacijski kod živoga grada.

Kao konzervator za nepokretna kulturna dobra, baveći se ujedno i nematerijalnom kulturnom baštinom, intenzivno prateći gradsku svakodnevicu, a pripremajući se za 2. kongres hrvatskih povjesničara umjetnosti, prilažem ovdje dio vlastitih istraživanja na temu zamiranja Dubrovnika kao ži-

voga grada, unutar njegove povijesne, zidinama okružene jezgre.

Prema podacima koje sam u proljeće 2006. g. dobila od gradskoga poštara Ivice Šutala,⁵ a koji dijeli pošiljke pretežno u gornjem dijelu, odnosno vrhu dubrovačkog gradskog predjela Prijeko, uključujući i Peline, doznajem kako je godine 2000. uručivao dvije stotine mirovina, a 2005. godine tek njih četrdeset.

Upečatljiv podatak, posebice kada se utvrdilo da umirovljenici nisu zbog smrti prestali primati svoje mirovine (minimalan je broj i takvih slučajeva), već su jednostavno prodajom svojih stanova napustili Grad, povijesnu jezgru Dubrovnika, u kojoj su se mnogi od njih rodili.

Istraživanjem sam, nadalje, utvrdila sljedeće:⁶

– službena evidencija o prodanim stanovima, kućama i palačama stranim državljanima unutar zidinama omeđenog Dubrovnika ne postoji;

– službenici Zemljišno-knjižnog odjela Općinskog suda u Dubrovniku zbog opterećenja ne mogu službeno podastrijeti tražene podatke, svakodnevno su zatrpani poslom unosa podataka i njihove verifikacije;

– mjerodavne ustanove ne raspolazu službenim podacima;

– stranice hitro.hr također ne daju tražene podatke, jer se vlasnički podaci o povijesnoj jezgri Dubrovnika vrlo sporo, odnosno najsporije »pune«. Najsloženiji je upis u zemljišne knjige upravo povijesne jezgre Dubrovnika jer su stanovi konfigurirani po etažama, čestice su spajane, jedan se stan primjerice proteže kroz tri povijesne zgrade.

Spomenik je »zaštićen« pravom prvokupa, no u praksi se kupoprodaja i preprodaja nekretnina pojednostavljuje putem trgovačkih društava,⁷ čija se vlasnička struktura vremenom samo mijenja. Inozemni se građanin može uknjižiti na hrvatsku nekretninu prethodnim suglasnostima Ministarstva pravosuđa i Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske.⁸

Većina inozemnih građana kupljene nekretnine u povijesnoj jezgri Dubrovnika preprodaje, zarađujući pri takvim preprodajama, ostvarujući *profit*, tretirajući hrvatski spomenički fond kao goli kapital i robu, postizujući vrtoglave cijene čestirnoga metra.⁹

Uz inozemne građane, stanove i kuće u povijesnoj jezgri Dubrovnika kupuju i hrvatski državljani, oni kojima Dubrovnik nije prebivalište, već privremeno i povremeno boravište. Ni jedni ni drugi nisu mu stanovnici jer u Dubrovniku nemaju uobičajeno boravište.

Na taj su način dubrovačke kuće, njihova prizemlja – negdašnja skladišta i dućani, etaže, stanovi u povijesnoj jezgri, pa čak i palače s odlikama stilskih slogova i graditeljskim vrsnoćama sred povijesnoga Grada – jednostavno postale robom izraženom u tisućama eura, robom koja se na tržištu prodaje i preprodaje.

A kada u povijesno stambeno zdanje – koje se samo osvaja, ali ne i posvaja – stupi noga konzervatora, nerijetko se do-

gađa da je unutrašnjost, primjerice, gradske palače već znatno »oljuštena«, pa se tako struka uskraćuje za niz relevantnih podataka koje bi nužno trebala koristiti pri izradi konzervatorskih smjernica, što prethode obnovi. Na stol konzervatora, prema dosadašnjem iskustvu, ne stižu svi »predmeti« investitora koji su kupili stanove, kuće ili čak nekoliko palača u Dubrovniku. Najčešće se za ilegalne rabote doznaje temeljem anonimnih prijava i dojava mjerodavnoj konzervatorskoj službi, a rijetki su rekonstrukcijski projekti koji – izrađeni od hrvatskih ovlaštenih arhitekata s licencijama – zadovoljavaju kriterije struke. Počesto se i korigirani idejni, a potom glavni projekti, uredno pečaćeni, sa svim potrebnim zakonski ishođenim suglasnostima, svode tek na neprimjerene *adaptacije* povijesne dubrovačke stambene arhitekture.

U takvim okolnostima, raspolazući nepotpunim (i neslužbenim) podacima, uz pomoć kolega konzervatora iz Konzervatorskog odjela u Dubrovniku,¹⁰ izrađena je provizorna karta dubrovačkog prostora kao »tržišnog dobra«. Odabran je najjače »napadnuti« dio Grada, predjel Prijeko, odnosno potez sjeverno od glavne ulice Place. Na kartu sjeverne »polutke« grada ucrtano je stanje s prodanim kućama prema stanju iz ožujka 2006. g.

Osim sjevernog dijela povijesne jezgre Dubrovnika, veliki je broj prodanih kuća i palača oko crkve Sv. Vlaha te na predjelu Pustijerne.

Grad je kao kuća, a Dubrovnik je građen kao zajednička kuća svojih građana, pa što se zbiva po bočnim prostorijama, odnosno gradskim ulicama, očituje se najjače i u salonu kuće, na Placi, »saloči našoj, sali od Versaja«.¹¹

Glavna dubrovačka ulica, izvornim imenom Placa, znana kao Stradun, u sadašnjem je trenutku »saloča od bahatoga neukusa«. Prostor glavne ulice, koji započinje i završava dvjema renesansnim fontanama, u prizemnim je dijelovima svojih skladnih pročelja, nekadašnjim dućanima s vratima »na koljeno«, sadašnjim »poslovnim prostorima« – preplavljen ponudom neprimjerenom estetskom i kulturološkom fenomenu Dubrovnika.¹²

Trbuh grada, njegov želudac, njegova »zelena placa«, ona na Gundulićevoj poljani, nepogrešivo pokazuje smanjenje broja usta svojih građana!

I tako se, eto, ostvaruju u praksi bolna predviđena iskustva s kojima se suočila cijela Hrvatska, pa tako i Dubrovnik, a odnosi se na komercijalizaciju povijesnih gradskih jezgri, pretvaranje kuća i palača u minihotele (kuće lišene stalnih stanovnika), pseudoromantiziranu razinu trgovine,¹³ te na taj način izgon svega tradicionalnoga iz središta grada.¹⁴ Iskoristavaju se već artikulirani prostori koji imaju privlačnost povijesne dubine, patine i kontinuiteta, događa se fenomen refunkcioniranja graditeljske baštine stavljen u službu turizma, a ta monogospodarska grana masovnih i Dubrovniku neproporcionalnih razmjera više voli birati pojedinačne spomenike za svoju »promidžbu« negoli njihov kontekst.

Najbolniji i po Grad najopasniji fenomen njegovo je zamiranje, gubitak domicilnog stanovništva.¹⁵ Na djelu je postupni

fenomen izumiranja života u povijesnim jezgrama,¹⁶ prepudom bogatijih privatnih i javnih korisnika na atraktivnu povijesnu arhitekturu i lokaciju, pa se na prvi pogled zadržavaju oblici materijalnoga, negirajući duh nematerijalnoga, transformirajući povijesnu jezgru živoga grada u beživotnu kamenu ljusku, u koju će tek nekoliko tjedana na godinu svraćati strani vlasnici i njihovo glamurozno *jetsetersko* društvo. U ljetnim, živahnim i prometnim mjesecima Dubrovnik naglo mijenja lice, pun je artificijelnoga života, gaze ga tisuće i tisuće turističkih stopala, pune su ga laskave svjetske naslovnice – sve do prvih jesenskih kiša kada se mnoga vrata i prozori njegovih kuća trajno zatvore do iduće sezone. Na tim kućama i balkonima Prijekoga nema cvijeća i životnih mirisa, ne čuje se život ni dijalektalna melodija glasova.¹⁷

Na taj se način mijenja i identifikacijska slika Grada, razbija se njegov okvir i duh, kultura i biće Grada. Mijenja se socijalna i gospodarska struktura Dubrovnika, svedena na monokulturu, na turizam. Takvo gospodarstvo daje takt sustavima vrijednosti i stilovima ponašanja koji su bitno neautentični.¹⁸

Ukupni proces, omeđen tranzicijskim i globalizacijskim okvirima, ukorak prati nestajanje i zatiranje nematerijalne kulturne baštine.¹⁹

Nematerijalna kulturna baština, životno i identifikacijski važna za svaku sredinu – svojevrsni je imaginarni muzej spomenika, koji se, doduše, ne čuvaju u muzejima i zbirkama, ali se njeguju u svim sredinama svijeta koje drže do čuvanja tradicije urbane, predindustrijske i ruralne kulture. Nematerijalnom kulturnom baštinom određuju se: usmena predaja i izrazi, uključujući jezik kao sredstvo komunikacije nematerijalne kulturne baštine, izvedbene umjetnosti, običaji, obredi i svečanosti, znanja i vještine vezane uz prirodu i svemir, tradicijski obrti, pa čini zajedništvo prakse, predstava, znanja, vještina, instrumenata, predmeta, rukotvorina i cijelih kulturnih prostora koji su s tim povezani, a koje zajednice, skupine ili pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.²⁰ Nematerijalna kulturna baština čuva se prikupljanjem dokumentacije, bilježenjem i osnivanjem arhiva, s ciljem osiguranja opstojnosti tog »krhkog« naslijeđa, a drugi se pristup temelji na održavanju oblika nematerijalnog kulturnog izraza u životu, unutar autentične cjeline, u poticaju revitalizacije, osobito njezinim prenošenjem iz naraštaja u naraštaj. Smanjenje broja autohtonog stanovništva, odnosno svođenje života grada na urbanističko-arhitektonsku ljusku, ne pogoduje čuvanju i održavanju takve baštine. Naprotiv, pospješuje njezino postupno nestajanje, odnosno komercijalizaciju običaja, društvene kulture, svečanosti, dijalekta i dovodi njihove pojavnosti u hibridnom, *nouveau-riche* obliku.

Slijedi primjer o gašenju prevažnog dubrovačkog urbanog toponima, nestajanju imena jedne dubrovačke ulice za koju se znade barem 734 godine!

Ulica Vrata Celenge proteže se uz današnju crkvu Sv. Josipa, a pogled pruža na sjeverno pročelje gradske palače Đurđević, baš na mjestu negdašnjih gradskih Vrata Celenge, koja spominje i čuvena V. knjiga Dubrovačkog statuta iz

1272. g.²¹ Ulica je bila dobila naziv po imenu tog odavno izumrlog plemićkog roda Celenga, Celagna,²² koji se 1283. spominje na određenom mjestu u Statutu, što znači da je tada rod već u izumiranju.

Tijek povijesnih događaja nije toj ulici ostavio trajno ime. U 16. st. ulica je dobila ime po brojnim pučima u poprečnoj ulici i novopodignutoj crkvi Sv. Jakova od Puča, sučelice nekada raskošnoj palači, uglovnici Gučetić-Martinušić. Velika trešnja 1667. crkvu je srušila, a na njezinu je mjestu 1668. izgrađena crkva Sv. Josipa. O sudbini imena ulice ne zna se ništa do 19. st., kada je nalazimo kao ulicu S. Josepha, što daje slutiti austrijsko kumstvo takvu imenovanju. Nakon II. svjetskog rata kada su sveci skidani s uličnih tabli, i sveti je Josip nužno morao »sići«. Na sreću, a zalaganjem izuzetnog konzervatora Lukše Beritića, ta je ulica u vrijeme, kako se devedesetih godina nazivalo, »jednoumlja«, vratila svoje prvo, najstarije poznato ime. Tako se zvala do 1990., kada se ponovno mimo poznavanja materije (i mnogočega još), ponovno »prekrstila« u ulicu Sv. Josipa. Na taj je neznački način i pored višestrukih upozorenja građanske i stručne javnosti, skinut iz uporabe dragocjeni urbotoponim star više od sedam stoljeća, svjedok bogatstva identiteta Grada u kojem je jedino moguće naći ulicu Vrata Celenge, kao povijesno prezime iz dokumenata, isto toliko stoljeća starog urbanizma, k tome i imenu jednih od šest drevnih vrata od Grada.

Što li se sve još može izmijeniti unutar Grada, sa sve manje svoje čeljadi, koji već dugo zovu »stari grad«?²³

Slijedi reliktna »sličica« o dubrovačkim starim zanatima. Zlatari su zasigurno i dugo bili među onima koji su nastanjivali »butige« u prizemljima dubrovačke Place. Danas je tamo samo jedan s dugom obiteljskom tradicijom, zlatar s diplomom, Matija Vierda, koji izrađuje i popravlja stari dubrovački nakit i liturgijske predmete. U njegovoj se butizi još mogu vidjeti i naći župski rečini, konavoske verižice i fjočice, primorske naušnice, mljetski gradaši i ostali nakit.²⁴ Pravo bogatstvo materijalne i nematerijalne kulturne baštine.

Najposlije, kult i festa svetoga Vlaha, zaštitnika Dubrovnika, kao svjedočanstvo milenijskog ishodišta kulturnog prostora Grada, predstavljajući izuzetnu pojavu i manifestaciju preplitanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine u kontinuitetu povijesnog trajanja, održala je svoje tradicionalne i prepoznatljive odlike i vrsnoće izričaja, oblikujući lokalni i nacionalni kulturni pejzaž svestranim pojavnostima.²⁵ Unatoč tomu što se ta svečanost postupno pretvara u općehrvatski blagdan, oduzimajući mu, često i nesvjesno, lokalni karakter i kolorit, u procesu odumiranja domaćih tradicija u dubrovačkoj biskupiji, što se osobito bolno očituje u goropadnoj estetici recentne crkvene umjetnosti i arhitekture,²⁶ nijedna Dubrovkinja ili Dubrovčanin zacijelo ne želi da se Festa komercijalizira, da postane tek turistički poželjna, već da u njoj u prvom redu sudjeluje njezin puk, uz, dakako, dobrodošle goste i namjernike sa svih strana svijeta.

Na kraju se valja složiti o tome kako je kulturna baština doista složen fenomen. »Značenje riječi baština, stavlja veći

naglasak na značajku, kulturu ili tradiciju, nego na materijalnu stranu stvari koje čine baštinu. Drugim riječima baština se više referira na nematerijalno, pa bilo ono posredovano materijalnim ili nematerijalnim putem. To znači da se vrijednosti baštine mogu posredovati materijalnim sredstvima, ali da joj je srž značenja u onome što je nematerijalno u materijalnome.²⁷

Očuvanje nematerijalnoga u materijalnome zalog je očuvanja života živoga grada.

Za svakim ugašenim i napuštenim domom unutar dubrovačkih zidina ostaje bol sjećanja na zvukove, mirise, svjetla, dječji plač i smijeh, krštenja, svadbe i svekolike običaje, na kolendavanje i podoknice, na ljude kojih tamo više nema. Iza »persijana« i »špijončina«²⁸ odavno su iščezle dubrovačke gospođe, iz starih »portuna« sve manje na Placu izlazi pravih gospara.

Dubrovnik je oduvijek bio živi grad, grad svojih stanovnika – što je bila njegova izrazita kvaliteta vjerodostojnosti, održavanosti i kontinuiteta duga pamćenja, a onda je taj i takav živi grad poradi svojih urbanističko-arhitektonskih i oblikovnih izvrsnosti proglašen i spomenikom.

Sapienti sat!

Bilješke

1
IVO MAROEVIĆ, Kulturna baština između globalnog i nacionalnog – umjetnička djela kao povezujući čimbenik, u: *Zbornik prvog kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, (ur.) Milan Pelc, Zagreb, 2004., 397-401.

2
Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, br. 24/1998. i 25/1999., Spomenička baština u Hrvatskoj 1991-1999., Ratne štete i obnova, (ur.) Miljenko Domijan i Gordana Božić-Goldstein, Zagreb, 1999.; *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, Spomenici u ratu, razni autori, Zagreb, 17/1, 1993., 1-135.; SLAVKO DAKIĆ, Presedan za baštinu i baštinike, u: *Vjesnik*, prilog Danica, 9. travnja 1994., 24-25.; IVO MAROEVIĆ, Rat i baština u prostoru, Petrinja 1995.; VLAHO CAR, Administracija potegnula kočnicu obnovi, u: *Dubrovački vjesnik*, 22. lipnja 1996.; IVO MAROEVIĆ, Nepovratni talozi stoljeća, u: *Slobodna Dalmacija*, Forum, 15. kolovoza 1995.; Pretpostavke metodskom pristupu zaštite i obnove urbanističko-arhitektonske cjeline Dubrovnika 1993/94. godine, razni autori u: Arhiv Zavoda za obnovu Dubrovnika; VESNA KUSIN, Zaštita spomenika na ispitu savijesti, u: *Vjesnik*, 16. rujna 2003.

3
JOŠKO BELAMARIĆ, Sjaj i bijeda naše baštine, u: *Vijenac*, 160, 20. travnja 2000., 27-29.; KREŠIMIR GALOVIĆ, Prostor kao tržišno dobro, u: *Vijenac*, 329, 26. listopada 2006., 14.

4
RUŽICA MIKAČIĆ, Prodaju kuća na Jadranu odgoditi do 2014., u: *Slobodna Dalmacija*, 24. travnja 2006., 7.

5
Diplomirani ekonomist koji već nekoliko godina obavlja poštarski posao.

6
Zahvaljujem na podacima Općinskom sudu u Dubrovniku, Zemljišno-knjižnom odjelu; Državnoj geodetskoj upravi, Područnom uredu za katastar Dubrovnik; dugogodišnjem predsjedniku Općinskog suda u Dubrovniku, gosp. Ivu Besjedici.

7
Trgovačko se društvo na Trgovačkom sudu registrira za iznos od 20.000 kuna.

8
Prema podacima koje sam dobila u ožujku 2006. Ministarstvo vanjskih poslova RH raspolaže brojem prodanih nekretnina inozemnim građanima za cijelu Dubrovačko-neretvansku županiju, iz čega je gotovo nemoguće razlučiti broj prodanih stanova, kuća ili palača u povijesnoj jezgri Dubrovnika.

9
Prema podacima i spoznajama do 1995./96. god. cijena četvornog metra stambenog prostora bila je najniža u povijesnoj jezgri Dubrovnika unutar zidina, gotovo izjednačena s udaljenim izvangradskim naseljem Mokošica (m²= cca 900 DEM), a od 2000. god. do danas cijene četvornog metra stambenog prostora unutar gradskih zidina Dubrovnika dosegle su i do 6000 EUR, za poslovne prostore i do 12.000 EUR, dok su cijene u Mokošici i dalje ostale znatno niže.

10
Zahvaljujem kolegicama i kolegama: Sanji Radović, dipl. ing. arh., Zehri Laznibat, dipl. ing. arh., Zvezdani Tolja, dipl. ing. arh., Antunu Baće, prof. povijesti umjetnosti, na pomoći koju su mi pružili pri izradi ovog rada.

11
LUKO PALJETAK, Pjesni na Dubrovačku, (ur.) Tonko Maroević, MH ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 1997., 42. (Ulica to nam nije nego Očenaš života svagdanjega, saloča naša, sala od Versaja, ...)

12
MARIJA BIKIĆ, Vašarska ponuda ne pristaje Stradunu!, u: *Dubrovački listi*, 382, 21. ožujka 2006., 3.

13
Dućan na Stradunu, usred povijesnog, spomenički zaštićenog Dubrovnika, nudi na prodaju »obveznice dubrovačkog Senata« kao turistički suvenir. Preostali stanovnici Dubrovnika u osiromašenoj trgovačkoj ponudi artikala potrebnih za svakodnevni život, prisiljeni su za iole obimniju kupnju odlaziti izvan grada u nabavu.

14
Prema popisu (rukopis 1958.) Abramina Tolentina, pripadnika poznate dubrovačke židovske obitelji, koji je napravio popis »butiga«, dućana na Placi iz 1900. g. za svaka ulazna vrata, vrsti dućana i imenu vlasnika, na Stradunu je u to vrijeme uz »farmacije, pastičerije, papirnice, drogerije, cambiavale i kafane«, bilo 4 zlatara, 4 postolara, 3 papučara, 2 urara, 2 klobučara, 3 krojača, 12 brijača. Sredinom 20. st. (»Dubrovački informator«, 1938.) još je na Placi veliki broj obrtnika, a osim gore navedenih tu su još i bačvari, brusači, kolari, kišobranari, konopari i košarači, 7 zlatara, krznar, vezilja, modistica i narodne rukotvorine. Danas se na Stradunu mogu vidjeti dva tradicionalna zanatska dućana: brijačnica i zlatarska radnja.

15
Prema iskazima četvero stanovnika Vetranićeve ulice i svjedočenju triju obitelji nastanjenih u povijesnoj jezgri Dubrovnika, u toj su ulici (što časti uspomenu na Mavra Vetranovića) preostale samo tri domaće obitelji.

16
SANDI VIDULIĆ, Izgon sirotinje s Gornjeg grada (Dubrovački slučaj), u: *Slobodna Dalmacija*, 22. veljače 2006., 27.

17
LUKO PALJETAK, Prijeko, Izlazak, u: *Jedna lirska šetnja Dubrovnikom*, Zagreb-Dubrovnik, 1993., 6,7,8.

18
IVO BABIĆ, Brdo, hrid, more, zid, u: *Biseri Jadrana: DUBROVNIK*, (ur.) Mario Bošnjak, Zagreb, 2005., 104-109.

19
Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, »Narodne novine« br. 69/99, II. Vrste kulturnih dobara, stavak 3. Nematerijalna kulturna dobra, članak 9. (»nematerijalno kulturno dobro mogu biti razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik, dijalekti, govor i toponimika, te usmena književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja, kao i druge tradicionalne pučke vrednote; tradicijska umijeća i obrti ...«).

20
UNESCO-va Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, Opća skupština Organizacije ujedinjenih naroda za obrazovanje, znanost i kulturu, Pariz, 17. listopada 2003.; Odluka Hrvatskog Sabora o proglašenju Zakona o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, Zagreb, 20. svibnja 2005.

21
Statut Grada Dubrovnika iz 1272., (ur.) Mato Kapović, prijevod: Mate Križman i Josip Kolanović, Dubrovnik, 1990., V. knjiga, XLI. Ulice, str. 172. »... Ulica pak koja vodi od Vrata Celenge neka se proteže ravno do ulice koja je pred kaštelom ... I neka se ulica koja vodi od Vrata Celenge do crkve Svih Svetih proteže prema istoku što je ispod zemljišta Matije Menčetića ...«

22
Statut Grada Dubrovnika (bilj. 21.), Index nominorum et verborum, str. 523. u prijevodu: »Celenga, Celagna. Drugdje se ne spominje. To je ime dubrovačkog plemićkog roda: Martin i Marin Muresie de Celagna zabilježeno 1283. u knjizi Različitih bilježaka 1282-1284 dubrovački arhiv«.

23
Prateći godinama svakodnevicu živoga govora u Dubrovniku, od početka devedesetih godina 20. st., u komunikaciji se sve češće rabi sintagma »stari grad«, Dubrovniku potpuno neprimjerena, jer ga njegovi građani nazivaju samo Grad.

24
VEDRAN BENIĆ, Posla manje, godina više..., u: *Biseri Jadrana: DUBROVNIK*, (ur.) Mario Bošnjak, Zagreb, 2005., 144-148.

25
MAJA NODARI, Kult i festa sv. Vlaha zaštitnika Dubrovnika – milenijsko ishodište kulturnog prostora Grada, studija u rukopisu, Dubrovnik, 2005.

26
IVO BANAC, Dubrovački Parac, u: *Hrvatska revija, temat: Hrvatski gradovi i njihovi zaštitnici*, II/1, Zagreb, 2002.

27
IVO MAROEVIĆ (bilj. 1), 1.

28
»Špijončin« je specifični oblik ostakljene prozorske stolarije, istaknut izvan gabarita pročelja, dio tradicionalne dubrovačke urbane opreme. Služio je u svrhu identificiranja posjetitelja kuće jer se

kroz njega moglo vidjeti na sve strane. Lingvistički potječe od talijanske riječi spioncino, mali otvor kroz koji se vidi tko je vani. Danas su na Placi vidljiva tri špijončina.

Summary

Maja Nodari

Will Dubrovnik Remain a Living City (Monument) and for How Long?

The art-historical profession, with its accent on the field of conservation, has faced some major challenges in the past two decades: it has been a period of transition to the new social, economic, and political system, with a particular emphasis on property transfer. Speaking of Dubrovnik, its historical centre, and its former territory, the situation of transition was additionally burdened by the facts of the still ongoing renewal after the earthquake of 1979, especially the devastation of cultural heritage, and the damage incurred during the Croatian Independence War.

Fifteen years after the end of aggression on Dubrovnik, which began in 1991, the monuments in the historical centre have gradually been renovated, beginning with the programme of roof restoration with the purpose of attracting local population back to the city, but there have also been changes in Dubrovnik's identity, barely visible but practically omnipresent, marked by the social and ownership relations. According to the rough estimate made by the conservation department in charge, among the applications for renovation and interventions in the historical centre a majority has been signed by foreign proprietors and investors, almost regularly including radical interventions in the cultural heritage, while only a very small number of interventions by local population has been reduced to the necessary maintenance of housing.

The disproportion between the financial capacity of the local population and that of foreign citizens, as well as the neglect of the state regarding the rights of pre-emption when it comes to cultural heritage, beside the usual obstacles, has caused the situation in which Dubrovnik, even though decked with medals for safeguarding and preserving its integrity as a city that lives and lets people live in it, has more and more hotel complexes and »inhabitants« that spend only a part of the year there. Its population is diminishing and today one can barely hear the local dialect, which fact endangers its material and non-material heritage, the identification code of the living City.

Stambena zgrada u ulici Đura Hida (ne Hliđina ulica kako piše) uz južni bok crkve Domino (crkva Svih Svetih), pretvorena u hotel. (foto: A. Baće)

Pogled na vertikalu pročelja palače Isusović-Braichi na Prijekome, prodana inozemnom državljaninu. Palača s identitetom, poznata u literaturi (Nada Grujić, Reprezentativna stambena arhitektura, u: Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeća, katalog izložbe, Zagreb, 1987., 307.), datira se u drugu polovicu XV. st., ističe se vrsnoćom arhitektonske i figuralne plastike pročelja, finoćom klesarskog umijeća. Na detalju s pročeljem je kasnogotički balkon. Stanje prije početka »velike« turističke sezone, ožujak 2006. (foto: A. Baće)

Zračna snimka Dubrovnika, 1998. (foto: G. Klišmanić, Foto Ivo, Split)

Placa na Gundulićevoj poljani u zimskom razdoblju, na škrtom ožujskom suncu 2006. (foto: A. Baće)

Karta sjevernog dijela dubrovačke povijesne jezgre s ucrtanim prodanim kućama – stanje iz ožujka 2006.

Pogled na istočni dio ulice Prijeko ožujka 2006. u predsezoni. Prijeko je romantična ulica, po Paljetku »raskošni takmac Place«, ali u današnje vrijeme samo zimi. U ljetnim se mjesecima pretvara u veliki restoran, postaje neprohodno, ne vidi ga se jer je pod »šatorom« suncobrana i glomaznih sklopivih sjenila. (foto: A. Baće)

Dubrovačka Placa – ponuda »suvenera« u glavnoj i najreprezentativnijoj dubrovačkoj ulici, a u najprepoznatljivijem hrvatskom gradu. Dubrovnik nije samo turistički prepoznatljiv, već je to gradsimbol nacionalne kulture. (foto: A. Baće)

Hotel u ulici Od Sigurate, u povijesnoj palači, nazvan »Stari grad« (sic!). Obratiti pažnju na nadstrešnice. (foto: A. Baće)

Detalj ponude iz dubrovačkog izloga na Stradunu: na konavoskom vezu prislonjene »euroobveznice Senata Dubrovačke Republike« u društvu s uskršnjim pilićem! (foto: A. Baće)

Tradicionalno oblikovanje »vrata na koljeno« na dubrovačkoj glavnoj ulici Placi sa suvenirskom ponudom, ožujka 2006. (foto: A. Baće)

Pogled na dio Gundulićeve poljane, pjesnikov spomenik i palaču vlastelina Saba Giorgija, posljednjeg dubrovačkog kneza. Tržnica na poljani zvana »zelena placa«, osamdesetih godina 20. st. Iz arhiva i s dopuštenjem Turističke zajednice Dubrovnik

Dubrovačka gradska tržnica s punim »bancima«, s obiljem ponude i kupaca, osamdesete godine 20. st., iz arhiva i s dopuštenjem Turističke zajednice Dubrovnik

Konavoka sa smokvama i grožđem u narodnoj nošnji, s vedrim osmijehom na placi – osamdesetih godina 20. st. Ljepota običajnosti i nošnje autentičnog krajolika Konavala, svjedočenje o prepletu duha mjesta, materijalnog i nematerijalnog. Arhiv Turističke zajednice Dubrovnik

Tržnica na Gundulićevoj poljani u vrijeme Domovinskog rata (sa zaklonjenim spomenikom Đivu Franovu Gunduliću), 1991. (foto: B. Gjukić)

Festa svetoga Vlaha, zaštitnika Grada – procesija kao kulminacija svečanosti. Kult i festa sv. Vlaha najkorjenitija je tradicija Dubrovnika. (foto: Božo Gjukić, u: Sloboda i ljepota, vodič TZ Županije dubrovačko-neretvanske.)

Pogled na južni dio ulice negdašnjeg naziva Ulica Vrata Celenge, sa sjevernim pročeljem palače Đurđević na mjestu drevnih vrata Celenge. Danas je to Ulica Sv. Josipa. (foto: A. Baće)

Zlatar Matija Vierda, majstor s diplomom. Jedan od rijetkih starih zanata na Placi (foto: B. Gjukić, u: Sloboda i ljepota, vodič TZ Županije dubrovačko-neretvanske)